

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
„JUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ

СКОПЈЕ, 2018

**ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК	ТОМ 58	СКОПЈЕ SKOPJE	2018
-----------------	---------------	--------------------------	-------------

**ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
„JUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE**

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Уредничка на Годишникот:

проф. д-р Каролина Ристова -Астеруд

Уредувачки одбор на Годишникот во чест на проф. д-р Миодраг Мицајков, редовен професор во пензија на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје:

проф. д-р Добринка Тасковска (Северна Македонија),
проф. д-р Јасна Бачовска Недиќ (Северна Македонија),
проф. д-р Ирена Рајчиновска Пандева (Северна Македонија),
проф. д-р Петра Дебушер (Белгија),
проф. д-р Златан Мешкиќ (Босна и Херцеговина),
проф. д-р Ана Лисе Кјаер (Данска),
проф. д-р Ричард Матланд (САД),
проф. д-р Славко Ѓорѓевиќ (Србија),
проф. д-р Марија Игњатовиќ (Србија),
проф. д-р Ченкер Гокер (Турција),
проф. д-р Али Ресул (Турција),
доц. д-р Александар Спасов (Северна Македонија),
доц. д-р Драги Рашковски (Северна Македонија),
д-р. Штефан Пирнер (Германија).

Секретар на Годишникот: асс. м-р Илија Манасиев

Правен факултет „Јустинијан Први“,
ул. Гоце Делчев 9б 1000 Скопје, Република Северна Македонија

Лектура: Дениз Тесторидес и Славчо Пеев

Печати: Печатница НАПРЕДОК - Тетово

Тираж: 150

Објавувањето на овој Годишник и подготовката на трудови чии што автор(к)и се вработени на Правниот факултет „Јустинијан Први“ - Скопје е во рамки на проектот „Евроинтеграцијата на општествениот, правниот и политичкиот систем на Република Северна Македонија“.

СОДРЖИНА

НА ПОДНИШНИК НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ
ВО ЧЕСТ НА ПРОФ.Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ

ИНВЕЈДНА РЕЧ ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ V

1. Каролина Растова-Астеруд
ПРАВНИОТ ЛАТИНСКИ ЈАЗИК КАКО *LINGUA FRANCA*
ВО ПРАВНИОТ ПРОСТОР НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА
(Аргументи, дилеми и состојби) 1

2. Лиса Бачевска Недиќ, Ирена Рајчиновска Пандева
ПОЛИТИЧКАТА ТОЛЕРАНЦИЈА, СЛОБОДАТА НА ГОВОР И МРЕЖНОТО
ОПШТЕСТВО (СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ – ТУРЦИЈА) 27

3. Драги Рашковски
ОПРЕДУВАЊЕ НА НАДЛЕЖНОСТА НА СУДОТ ВО СПОРОВИТЕ КОИ
ПРОИЗЛЕГУВААТ ОД УПОТРЕБАТА НА ОБЛАК (CLOUD)
ТЕХНОЛОГИЈАТА 55

4. Илија Манасиев
ВИДОВИ НА ПРАВЕН ОДНОС 71

5. Бирче Давитковски, Ана Павловска-Данева,
Елена Давитковска, Ивана Шумановска-Спасовска
ПРАВНА ЗАШТИТА НА КОРИСНИЦИТЕ НА ЈАВНИ УСЛУГИ
СОГЛАСНО ЗАКОНОТ ЗА ОПШТА УПРАВНА ПОСТАПКА 87

6. Тања Каракамишева – Јовановска
CONSTITUTIONAL ANALYSIS OF THE DRAFT-LAW
ON THE USE OF LANGUAGES OF 2017 111

7. Јелена Трајковска-Христовска
СИСТЕМОТ НА КОНТРОЛА НА УСТАВНОСТА НА ПРАВНИТЕ АКТИ ВО
РЕПУБЛИКА ИТАЛИЈА 133

8. Александар Спасеновски
НЕКОИ АСПЕКТИ НА ОДНОСОТ НА СЛОБОДАТА НА ВЕРОИСПОВЕД СО
ДРУГИ ЧОВЕКОВИ ПРАВА И СЛОБОДИ 153

9. Љубомир Д. Фрчкоски
ПРАВТО И НАСИЛСТВОТО 161

10. Владимир Божиновски ПРИДОНЕСОТ НА СХОЛАСТИКАТА И ДЕЛОТО НА СВ. ТОМА АКВИНСКИ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА ЕДИНСТВЕН КУЛТУРЕН И ПОЛИТИЧКИ ИДЕНТИТЕТ ВО СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА	173
11. Христина Рунчева Тасев ВЛИЈАНИЕТО НА ГРЧКАТА ПРАВНО-ФИЛОЗОФСКА МИСЛА ВРЗ ИДЕИТЕ НА РИМСКАТА <i>RES PUBLICA</i>	183
12. Владо Бучковски, Гоце Наумовски, Есин Кранли Бајрам РИМСКОТО ПОЛИТИЧКО ГОВОРНИШТВО НИЗ ПРИМЕРОТ НА <i>MARCUS PORTIUS CATO</i> (КАТОН СТАРИОТ)	197
13. Гале Галев, Јадранка Дабовиќ Анастасовска НАЧЕЛОТО НА СОВЕСНОСТ И ЧЕСНОСТ – ФУНДАМЕНТАЛНО НАЧЕЛО НА ОБЛИГАЦИОНОТО ПРАВО	211
14. Неда Здравева „УГЛЕД И ЧЕСТ“ ИЛИ „НАВРЕДА И КЛЕВЕТА“ – ОДГОВОРНОСТА НАСПРОТИ ЗАКОНСКОТО УРЕДУВАЊЕ	251
15. Тони Дескоски, Вангел Доковски ПРИЧИНИ ЗА ПРИФАЌАЊЕ НА АВТОНОМИЈАТА НА ВОЛЈАТА ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРАВО	277
16. Елена Михајлова Стратилати УЛОГАТА НА ДРЖАВАТА ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ДЕЛАТА ОД ОМРАЗА НИЗ ПРАВОТО	299
17. Беким Нухија ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ХУМАНИТАРНАТА ИНТЕРВЕНЦИЈА	309
18. Љупчо Стојковски СОВЕТОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА ООН И „НОВИТЕ ВОЈНИ“	327
19. Цудитен Скорфилд МекЛахлан (Judithanne Scourfield McLauchlan) PRESIDENTIAL CORRESPONDENCE DURING THE CLINTON ADMINISTRATION: STAYING IN TOUCH WITH THE AMERICAN PEOPLE	341
20. Александар Климовски ПРИЧИНИТЕ ЗА ПОЈАВАТА НА АКЦИОНЕРСКИОТ АКТИВИЗАМ И РАЗВОЈОТ НА АКЦИОНЕРСКАТА ДЕМОКРАТИЈА	369

173	21. Горан Коевски, Дарко Спасевски ТРГОВЕЦ -ПОЕДИНЕЦ И НЕГОВИОТ СТАТУС ВО СТЕЧАЛНАТА ПОСТАПКА	399
183	22. Билјана Петревска, Ванчо Узунов ПРЕДИЗВИЦИ ВО РЕГУЛИРАЊЕТО И ПОТТИКНУВАЊЕТО НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМАШТВО	419
197	23. Елена Нешовска Косева ИНСТИТУТОТ „ДАНОЧНА АРБИТРАЖА“ КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЕФИКАСНОСТА НА ЗАЕМНАТА ПОМОШ ВО ДАНОЧНИТЕ РАБОТИ	435
211	24. Ангел Ристов ТЕМЕЛНОТО УРЕДУВАЊЕ НА ИМОТНИТЕ ОДНОСИ НА БРАЧНИТЕ ПАРТНЕРИ: „ЉУБОВ БЕЗ СМЕТКА ИЛИ ЉУБОВ СО ЧИСТА СМЕТКА“	451
251	25. Елена Игновска ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА И ПРАВОТО НА ИНФОРМАЦИЈА ЗА ГЕНЕТСКОТО ПОТЕКЛО НА ПОСВОЕНИТЕ ДЕЦА	471
277	26. Драгана Кипријановска ЕВОЛУЦИЈА НА ПСИХИЈАТРИСКО-ПРАВНИТЕ СФАКАЊА ЗА ДУШЕВНИТЕ РАСТРОЈСТВА И ПОСТАПУВАЊЕТО СО ДУШЕВНО БОЛНИТЕ ДЕЛИКВЕНТИ	491
299	27. Владо Поповски ДЕНОМИНАЦИЈА И ПОДЕЛБА – ЗАМИСЛУВАЈЌИ ГО БАЛКАНОТ БЕЗ МАКЕДОНИЈА И МАКЕДОНЦИТЕ	513
309	28. Билјана Поповска, Иванка Василевска МАКЕДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО ДВИЖЕЊЕ ОД СОЗДАВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ДО ПОЧЕТОКОТ НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	527
341		
369		

проф. д-р Билјана Поповска¹
проф. д-р Иванка Василевска²

МАКЕДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО ДВИЖЕЊЕ ОД СОЗДАВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ДО ПОЧЕТОКОТ НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Прегледна научна статија

УДК: 323.1(=163.3)

325.83(=163.3)"1893/1944"

Резиме

Решавањето на македонското прашање во периодот помеѓу двете светски војни беше условено од сложеноста на воспоставениот систем на меѓународните односи кои произлегоа како резултат на решенијата во Версај 1919 година. Особено сметаме дека периодот помеѓу двете светски војни претставува еден од најтешките периоди од поновата историја на македонскиот народ. Силниот асимилаторски стремеж на балканските држави, денационализаторскиот однос и претопувањето на македонскиот народ во државните обличја на државите делителки на македонското етничко ткиво, го бранува и во денешно време прашањето за карактерот на сложената динамика на меѓународните односи во периодот помеѓу двете светски војни. Од тие причини, сметаме дека е значајно да се обрне внимание на влијанието на македонските емигрантски организации во респективниот период на истражување со цел да се добие појасна слика за карактерот и условите во кои се одвиваше борбата за дефинирање на македонскиот национален идентитет и за создавањето на македонска држава.

Клучни зборови: Македонското прашање, Македонска емигрантска федеративна организација (МЕФО), ВМРО (Обединета), ВМРО Автономистичка, Македонското народно движење во Вардарска Македонија (МАНАПО).

¹ Професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;

² Вовретен професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;

1. Вовед

Генезата на македонското национал-револуционерно движење ја претставува епохата која официјално започна на 23 октомври 1893 година.³ Овој историски чин разграничува и сообразува две демонстрации на македонската револуционерна историја, кои имаат суштинско влијание врз развојот на македонското прашање и воедно врз целокупното балканско дипломатско поведење помеѓу двете светски војни. Неоптоварени со хронологија, но со цел да ја поедноставиме сликата за процесите во кои се развивала македонската револуционерна организација, ќе направиме мала периодизација на движењето, од неговото настанување до 2 август 1944 година:

Првата фаза (1893 – 1903) од движењето започнува на 23 октомври 1893 година, кога е создадена Македонската револуционерна организација и која трае до Илинденското востание од 2 август 1903 година;

Втората фаза (1903) од движењето е времето на одржувањето на Илинденското востание до неговото задушување;

Третата фаза (1904 – 1908) е периодот во кој започнува т.н. подвижен карактер на одржувањето на Конгресите на македонското револуционерно движење и кој завршува со започнувањето на Младотурската револуција;

Четвртата фаза (1912 – 1913) претставува посебен историски момент во кој се најде македонското револуционерно движење, заклучно со потпишувањето на Букурешкиот мировен договор на 10 август 1913 година;

Петтата фаза (1913 – 1919) го претставува периодот во кој револуционерното движење се соочило со резултатите од Букурешкиот мировен договор, започнувањето на Првата светска војна, заклучно со Париските мировни договори од 1919 година;

Шестата фаза (1919 – 1939) е периодот во кој се одразени местото, улогата и активностите на македонските организации помеѓу двете светски војни; и

Седмата фаза (1941 – 1944) го претставува периодот во кој револуционерното движење се вклучи во народноослободителната

³ (По стар стил). Во куќата на Христо Батанциев се состанаа: Дамјан Груев, Петар Пип Арсов, Антон Димитров, Иван Хаци Николов и д-р Христо Тагарчев. Овие шестмина угледни интелектуалци се зачетниците и основачите на МРО;

борба и својата борба ја финализираше на 2 август 1944 со одлуките на АСНОМ, во манастирот Св. Прохор Пчински.

Појавата на МРО претставува континуитет на традиционалните реакции против репресијата врз македонскиот народ. Во ерата на издигнувањето на националната свест, овие активности станаа инструмент со кој револуционерната борба на македонскиот народ се насочи кон создавањето на државноста. Оттаму, формирањето на МРО, започнувајќи од самите почетоци на подготовката за неговото образување во текот на 1892 година, па сè до активностите и целите кои ги постави револуционерната организација, за историјата на македонскиот народ претставува движечка сила преку кој се акумулираше желбата на Македонците за реализирање на политичката партиципација во балканските процеси. Но и уште поважно, со овој чин македонското револуционерно движење се здобило со организиран и осмислен карактер кој во наредните историски фази ќе го однесе низ многубројни драматични искушенија, поларизации и внатрешни судири. Овие околности, во наредните периоди од развојот на македонското револуционерно движење, неминовно ќе доведат до диференцирањето во врска со основните програмски цели и со темелните принципи на организацијата, а во едно ќе се одразат и на самата поставеност и на нејзината структура. Всушност, поради сите овие процеси се создале, според поголемиот број на суштинските карактеристики, двете дијаметрално спротивни физиономии на Македонската револуционерна организација.⁴

Овие две паралели го претставуваат движењето од самото формирање на Македонската револуционерна организација, низ илинденскиот период и првите постилинденски години, заклучно до Балканските војни (ТМОРО/ВМОРО) и движењето пред започнувањето на Балканските војни, до периодот пред започнувањето на Втората светска војна.

⁴ *Сто години од основањето на ВМРО и 90 години од Илинденското востание*, МАНУ, Скопје, 1994, стр. 8;

2. Идејна платформа од автономија до независност

Националното револуционерно движење при самото дефинирање на целите и вредностите кон кои се стремело, уште на самиот почеток од своето формирање на дневен ред го поставило разрешувањето на македонското национално прашање преку создавањето на македонската држава. Ова значело дека борбата започнала со подготовките за извојување суверенитет на територијата на етничка Македонија. Оваа борба во суштина го условила егзистирањето на МРО да се брани од надворешните посегања во суверените начела на организацијата, како и од внатрешните струења, кои можеле да им послужат на туѓинските намери и влијанија. Барањето за политичка автономија, во рамките на Османската империја, било замислено да претставува преодна фаза на патот до формирањето на македонската држава. Овој императив најексплицитно го изразил Гоце Делчев, кој истакнал: *...Кој копнее да ја присоедини (Македонија) кон Бугарија или Грција, тој може да се мисли за добар Бугарин или Грк, но не и за добар Македонец...*⁵ По утврдувањето на основите на Организацијата во 1893⁶ и во 1894 година⁷ и по конституирањето на Централниот македонски револуционерен комитет,⁸ постепено револуционерниот бран се проширил низ македонскиот народ, па оттаму се укажала потребата од свикнување на вториот Конгрес на МРО во Солун, на кој требало да се утврди карактерот на револуционерната борба, нејзините стратешки цели, како и да се одговори на прашањата од организациски, идеен и програмски план. На Солунскиот конгрес од 1896 година било утврдено името на Организацијата, т.е. таа била именувана како *Тајна македонско-одринска*

⁵ Гоце Делчев, *Претиска*, Ред. на Христо Андонов Полјански, Култура, Скопје, 1972, втори том, док. 1. стр. 10;

⁶ „...Создадената организација, според тврдењето на д-р Христо Татарчев, беше наречена Македонска револуционерна организација... На следните два состаноци, до крајот на 1893 година беше разгледана положбата во Македонија и се расправаше за мерките кои требаше да се преземат за забрзувањето на процесот на организирање и на организационото делување на МРО. Се расправаше и за вклучувањето и на Одринско, на што во почетокот не се сметаше. Беше заземен став револуционерната дејност да се прошири и на таа област со словенско православно население и таа „да се вклучи во автономна Македонија...“ За ова види повеќе кај д-р Христо Татарчев, *Спомени, документи, материјали*. Ц. Билярски, Софија, 1989. стр. 27;

⁷ Кога беше усвоен првиот устав на организацијата, подготвен од страната на Петар Поп Арсов;

⁸ За прв претседател е избран д-р Христо Татарчев, а за секретар-благајник Дамјан Груев;

револуционерна организација (ТМОРО) и биле донесени важни одлуки кои го насочиле патот на македонското револуционерно движење. Со донесувањето на одлуката за формирањето на Задграничното претставништво на ТМОРО во Софија, била поставена основата за дипломатската активност на Организацијата, но во суштина токму овој чин ја однел судбината на револуционерното движење во рацете на бугарската големодржавна политика. *Врховниот македонски комитет* бил создаден во 1895 година од страна на македонското револуционерно движење.

Втор мошне важен момент во историјата на МРО е кревањето на Илинденското востание во 1903 година. Иако востанието било кренато во исклучително неповолни услови во организациска смисла, тоа претставува исклучителен историски момент во историјата на македонскиот народ. Со Илинденското востание се извршил силен поттик кај народните маси за суштината на борбата за формирање на национална држава. Барањата на револуционерната организација биле формулирани во *Декларацијата кон европските метрополи* со која, покрај другото, ги повикала да се заземат кај Портата во Цариград за давање автономија на Македонија, според членот 23 од Берлинскиот мировен договор. Барањата биле формулирани на следниот начин:

1. Автономија на Македонија со генерален гувернер, независен од владата на Османската империја во вршењето на функцијата;
2. Меѓународен протекторат за автономна Македонија;
3. Колективна меѓународна контрола со најшироки права за примена на санкции, како сигурна гаранција за ефикасна заштита.⁹

И покрај неколкумесечните борби, Илинденското востание било крваво задушено од официјалните османски воени сили. Поради огромниот број на загуби кои ги претрпела Организацијата, таа, на 10 декември 1903 година, и официјално го прогласила прекинот на востаничкиот оган.¹⁰

Значењето на Илинденското востание за историјата на македонскиот народ е непроценливо. Тоа ја означило македонската национална

⁹ *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава*, том први, Скопје, 1981. Декларација на Внатрешната организација до владите на големите сили, август 1903. Документ 274, стр. 399 – 400;

¹⁰ За ова види повеќе кај Тодоровски, Глигор, Ст. *Неколку нови документи за активността на Внатрешната организација по Илинденското востание*, Гласник, ИНИ, Скопје, 1971. стр. 210;

потреба за формирање на сопствена државност, но го покажало и распоредот на силите во самата Организација, во која силно се чувствуваале знаците и влијанието на бугарската големодржавна конспирација. Од оваа причина, по задушнувањето на востанието, членовите на Организацијата ќе започнат со нови усилби за обновување на виталните органи на МРО. Меѓутоа, во овој период ќе дојде и до длабоки внатрешни разидувања по суштински прашања на ослободителното движење, во кои јасно се искристализирале две дијаметрално спротивни струи. Едната струја се залагала за тоа да се прифатат подемократска структура и методи на функционирањето на Организацијата, четите на Организацијата да се доведат во дефанзивна положба за да се зачуваат народот и кадарот од бруталните репресалии. И другата струја, во која се сметало дека треба да се постапи сосема спротивно: да се ревидираат одлуките на Рилскиот конгрес од 1905 година¹¹ и да се распуштат тогаш избраните органи на ВМРО, да се поттикнува дејствувањето на четите и она што е во најдиректна спротивност со решението на Рилскиот конгрес: задачите на Организацијата да се поистоветат со оние на Егзархијата и на бугарската држава. Оваа втора струја, со своето влијание успеала да се наметне во македонското револуционерно движење и тоа по извесен период речиси целосно потпаднало под врховистичкото влијание, предводено од Тодор Александров, Петар Чаулев и Христо Чернопеев.¹² На англиско-руската средба во Ревал, во 1908 година, се разговарало за давањето автономија на последната турска провинција на Балканот, т.е. на Македонија. Оваа тајна средба помеѓу рускиот цар и англискиот крал, ги раздвижила реакционерните струи во Османската империја, кои неколку месеци подоцна во Солун го кренале Младотурскиот бунт. Овој историски момент придонесол расцепот помеѓу МРО и Врховниот комитет да стане уште подлабок. Од тие причини, по неуспехот да ја

¹¹ По низата противречности на револуционерните окрузи на Организацијата за идниот карактер на истата било поставено барањето за што поскорото одржување на Општиот конгрес со цел да се стави крај на непријатната ситуација во која западна револуционерното движење. Конгресот бил одржан на почетокот на октомври 1905 година во Рилскиот манастир, по што и го добил своето име. На овој конгрес според новите статутарни акти Организацијата се децентрализираше. Посебно, на Конгресот бил акцентиран негативниот став против бугарскиот државен национализам при што било упатено предупредување кон врховистите за стопирање на четничката активност. За ова види повеќе кај Поповска, Билјана, *Државно-правна историја на Македонија, од VII - XX век*, Скопје, 2010. стр. 248;

¹² За ова види повеќе во *Зборникот 100 години од основањето на ВМРО и 90 години од Илинденското востание*, МАНУ, Скопје, 1994. стр. 10;

интегрира Организацијата во преговорите со Младотурците, Јане Сандански ќе ја формира Народната федеративна партија, која била поставена врз концептот на формирање на македонска држава во рамките на една јужнословенска или источна федерација.¹³ По пропаѓањето на овој османски проект, македонското револуционерно движење го зафатил виорот на двете Балкански и на Првата светска војна. Во овој период, посебно по донесувањето на Букурешкиот мир во 1913 година, автохтоното македонско револуционерно движење претрпело голем пораз, при што речиси комплетно исчезнало. Од друга страна, ВМРО Александровистичка во овој период ја презело доминацијата над револуционерното движење, притоа дејствувајќи во согласност со потребите на бугарскиот двор. Местото на бранители на македонската национална кауза во овој период и за време на одржувањето на Мировната конференција во Париз, го зазеле бројните македонски организации и друштва од Русија и од Швајцарија.¹⁴

3. Македонското движење помеѓу двете светски војни

Во периодот од 1919 до 1924 година, револуционерното движење било целосно разорено од врховистичките чистки.¹⁵ Ова најексплицитно го покажуваат низата атентати врз видните македонски протагонисти: Ѓорче Петров, убиен во Софија во 1921 година, убиството на Димо Хаџи Димов, на Арсение Јовков и на бројните терористички активности врз другите врховистички неистомисленици, како и упадите на територијата на Вардарска Македонија.¹⁶ Понатаму, Александровистичката организација го помогнала извршувањето на атентатот врз бугарскиот

¹³ *Историја на македонскиот народ*, том III, ИНИ, Скопје, 2003. стр. 433;

¹⁴ *Историја на македонскиот народ*, книга втора, Скопје, 1969. стр. 429 – 431;

¹⁵ „...Внатрешните противречности и идејните превирања по основните програмски цели и вооружената стратегија, довеле до судир и расцеп на организацијата. Покрај создавањето на Македонската емигрантска федеративна организација (МЕФО), на чие чело застанале истакнати македонски револуционери и демократи, од автономистичката ВМРО на Тодор Александров се одделила една група на негови бивши приврзаници и формирале посебна организација, Македонската федеративна револуционерна организација (МФРО). Внатрешните судири и антагонизмот меѓу струите во организацијата прераснале во отворени физички пресметки и убиства, при што автономистичката ВМРО, предводена од Тодор Александров, успеала скоро целосно да ја ликвидира федералистичката опозиција во нејзините редови...“ Тодоровски, Зоран, *ВМРО 1924 до 1934*, ИП „РОБЗ“, Скопје, 1997. стр. 22;

¹⁶ Жежов, Никола, *Македонското прашање во Југословенско-бугарските дипломатски односи (1918 - 1941)*, Скопје, 2008. стр. 135 – 143;

премиер Стамболиски, и сè така до потпишувањето на Мајскиот манифест од страна на овластените претставници на Александров, Чаулев и Протугеров, во Виена, на 9 април 1924 година.¹⁷ Неколку месеци подоцна, убиството на Тодор Александров претставувало директна бугарска реакција на самоволноста на Александров по променетиот курс во врска со решавањето на македонското прашање.¹⁸ Иако раководството на организацијата на чело со Александров¹⁹ бргу се откажало од Мајскиот договор, бугарските владејачки фактори, вознемирени од неговото поведение, го организирале неговото убиство со цел да ја вратат организацијата повторно под своја директна контрола. Убиството на Тодор Александров, бугарските власти и припадниците на автономистичката ВМРО предводени од Иван (Ванчо) Михајлов го искористиле за пресметување со најистакнатите претставници на македонските левоориентирани револуционерни сили и со опозицијата во самата организација.

Во текот на речиси 14-годишното опстојување и дејствување на врховистичката ВМРО, нејзината платформа цврсто стоеше зад концептот на ослободувањето на „Македонските Бугари“. И по убиството на Александров, политиката на Ванчо Михајлов, особено во периодот од 1924 до 1927 година, работела во таа насока. Политичките фактори во Бугарија, кои во овој период ја режирале дејноста на организацијата, своето внимание го посветиле на поттикнувањето на вооружениот терор кој го извршувала ВМРО Михајловистичка на територијата на Вардарска Македонија, под окупација на Кралството на СХС.²⁰

¹⁷ Катарциев, Иван, *Предавниците на македонското дело*, Скопје, 1983. стр. 140;

¹⁸ Тодоровски, *ВМРО 1924 до 1934...* (цит. дело): „...Натамошното дејствување на организацијата во барањето на нови сојузници во борбата за ослободување на Македонија, ќе претрпи нагло свртување на во нејзината надворешна политичко-програмска ориентација. Разочарувајќи се од дотогашната соработка и ветувања на бугарскиот државен фактор и европските сили дека ќе помогнат во решавањето на македонското прашање, ВМРО се ориентирала кон Советскиот сојуз... Контактите со Советскиот сојуз и Коминтерната довеле до потпишување на познатиот Мајски манифест...“ стр. 22;

¹⁹ Тодор Александров во 1924 година го напуштил ставот за приклучување на македонската територија кон бугарската држава и по овој чин неговиот став се определил за барањето на автономија за Македонија. Од овој момент организацијата која ја предводел се нарекувала и ВМРО автономистичка... За ова види повеќе кај Тодоровски, Зоран, *Сè за Македонија, Документи 1919 – 1924, Аналитико - АИ*, Скопје, 2005. стр. 307 – 321;

²⁰ ...Иако Бугарија направила отстапки кон Кралството СХС со потпишувањето на Пиротскиот договор во ноември 1924 година, тој не ги дал очекуваните резултати

Испраќањето на бројните петиции за лошата положба на „бугарското население“ во Вардарска и во Егејска Македонија и за репресивниот третман од страната на југословенската и на грчката влада врз „Македонските Бугари“, немала соодветен третман од страната на Друштвото на народите, бидејќи официјалните српски и грчки власти го негирале постоењето на таквата етничка заедница на нивна територија. Пропагандната активност на михајловистичката ВМРО доставувала меморандуми и петиции до Друштвото на народите, со цел да го постави македонското прашање на дневен ред. Овие активности ја носеле скриената намера на бугарската влада за признавањето на статусот на „Македонските Бугари“, во југословенската и во грчката држава, со намера да изнајде заобиколен пат со кој ќе се подготвел теренот за идните ревизионистички соочувања со балканските соседи.

4. Концепти за решавање на македонското прашање

Мешањето на владите од Белград и Софија во внатрешните работи на македонското револуционерно движење претставувало основна карактеристика на македонското прашање во периодот на 20-тите години од минатиот век. Ваквиот однос секако бил од пресудно значење за различните ставови на движењето кон решавањето на македонското прашање. Овој третман кон прашањето за Македонија, не целосно, но во голема мера се изменил во текот на 30-тите години. Голем број македонски интелектуалци и општествени дејци сè повеќе излегувале со јасни и прецизни ставови за македонското прашање, без притоа да се осврнуваат на притисоците и влијанијата што доаѓале од владите на Кралството Југославија и од Царството Бугарија.²¹ Ќе посочиме еден дел од македонските организации, кои под овие влијание еволутивно го менувале својот став во врска со решавањето на македонското прашање:

4.1. Главната федералистичка идеологија на *Македонска емигрантска федеративна организација* (МЕФО), и на нејзиниот протагонист

во нормализирањето на меѓудржавните односи. Нејзините минимални барања за почитување на културно-националните права на „Бугарите во Југославија“ биле енергично отфрлени од Владата на Кралството на СХС... За ова види повеќе кај Мичев, Добрин, *Блгарският национален въпрос между двете световни войни*, Сборник в чест на акад. Димитър Косев, София, 1985. стр. 414;

²¹ Никола Жежов, *Македонското прашање...* (цит. дело). стр. 283;

Славчо (Владислав) Ковачев²² по судирот со автономистите, била: „Создавање на Македонија во нејзините географски и економски граници, како самостојна политичка единица, како етапа за остварување на Балканската федерација“. Развивајќи ја идејата на МЕФО, Ковачев ги разработил и дефинирал термините: Македонци, македонски народ, македонско население, македонска душа и македонска борба. Како жесток приврзаник на идејата за создавање одделна држава на македонскиот народ, Ковачев истакнал: „Ние треба еднаш засекогаш да разбереме дека нашиот спас е исклучиво во нашите раце. Впрочем, ослободувањето на Македонија пред сè е дело на сите нејзини синови без разлика на вера и националност. Од нашата силна волја, од нашата длабока верба во светла иднина, како и од нашата сплотеност и еднодушност во значителен степен зависи реализирањето на нашиот идеал – создавање на самостојна Македонија!“²³

4.2. *ВМРО (Обединета)*, од своја страна, како македонска револуционерна организација била формирана врз основа на принципите на Мајскиот манифест на ВМРО Автономистичка, но и под влијание на Балканската комунистичка федерација – со поддршка на Коминтерната и на македонските комунисти. Како што веќе истакнавме, нејзе ѝ се приклучиле членовите на Илинденската организација, на бившата Серска група, на бившиот Емигрантски комунистички сојуз, бившата Македонска федеративна организација и други прогресивни групи. ВМРО (Обединета) како македонска емигрантска организација, од формирањето во 1925 година, па сè до нејзиното згаснување, имала еволутивен став во однос на македонското национално прашање. Од првичните ставови за етничкиот состав на населението на Македонија како шаренило на народи: Бугари, Грци, Срби итн., подоцна станале доминантни ставовите дека Македонците се посебен народ (нација) и

²² Славчо (Владислав) Ковачев, бил роден е во Штип на 5 јануари 1875 година. Завршил воено училиште во Софија. Од 1899 до 1901 г. бил секретар на Врховниот комитет. Во 1902 година се определил против врховизмот и со чета заминува во Македонија каде водел борби против врховистите за спречување на Цумајското востание. Како штипски војвода зема учество во Илинденското востание во Штипско, Кочанско и Кратовско. Во 1910 година завршил правни науки во Париз, а во 1911 год. докторирал во Брисел. По Првата светска војна бил адвокат и судија и еден од водачите и идеолог на Македонската прогресивна федеративна организација во Бугарија. Од 1923 год. бил член на раководното тело на Илинденската организација. Убиен е на 13 септември 1924 година во Софија од страна на ВМРО;

²³ Ковачев, Владислав, *Политичко верују на Македонците*, редакција д-р Зоран Тодоровски, Матица македонска и Државен архив на Македонија, Скопје, 2001. стр. 22;

со посебен јазик. Пример за еволутивниот став на ВМРО (Обединета), претставува и „Директивата на обласниот комитет на Внатрешната македонска револуционерна организација (Обединета) во Македонија под бугарска власт за единствениот македонски фронт и за работата на масовните организации“, испратена во февруари 1935 година од страна на Обл[астен]-иот к[омите]т на ВМРО (Обединета) во Македонија под бугарска власт, во која меѓу другото било речено: „... Воено-фашистичката диктатура, која сака да си го присвои македонското прашање како бугарско, како прашање на бугарската држава, прогонува секаква пројава на самостојна македонска антиимперијалистичка борба за национално и економско ослободување. Целта на бугарскиот фашизам во овој момент е да ги привлече македонските маси во „државниот фронт“, за овековечување на своето господство во Петричко и за заграбување на нови делови од поробена Македонија...“. Понатаму во Директивата се велело: „...За истата цел владата прави напори да ги обедини михајловистите и протоѓеровистите во една општа ВМРО, којашто отворено ќе застане на страната на 'државниот фронт'... Колку повеќе царот и тие околу него земаат право во управувањето на земјата, толку поголема важност им се дава на михајловистичките големци во врховистичко-фашистичкиот лагер...“.²⁴

4. 3. Од друга страна, на радикалната спротивставена страна од овие програмски визии стоела *врховистичката концепција*, која претставувала исто така, како што е познато, политички правец во македонското национално-слободително движење. Оваа линија го поврзувала решавањето на „македонското прашање“ како дел од поголемото „бугарско-националистичко прашање“. Називите „врховизам“ и „врховисти“ дошле од *Врховниот комитет*, поточно се однесувале на приврзаниците на Иван Цончев, а подоцна термините „врховизам“ и „врховисти“ се употребувале за сите кои биле приврзаници на официјалната бугарска политика во однос на Македонија и македонското прашање. За разлика од левото крило на ВМРО, врховистите сметале дека Македонија и Одринско ќе бидат ослободени не по пат на едно општонародно македонско востание, туку со помош од страната на Бугарија и на нејзината војска.

4.4. Четвртата концепција за решавање на македонското прашање се изродила врз основата на националната програма на Комунистичката

²⁴ ВМРО (Обединета), документи и материјали, том втори, Скопје, 1992, стр. 295 – 300;

партија на Југославија (КПЈ) по 1934 година. Од неа произлегло *Македонското народно движење во Вардарска Македонија (МАНАПО)*, врз основа на одлуките и документите од IV партиски конгрес на КПЈ од 1936 година. Основна цел на ова движење била идејата според која: „националната слобода на македонскиот народ да се решава во заедница со другите народи на Југославија“. Како образложение на оваа програмска цел произлегла и Декларацијата на МАНАПО во врска со идниот државно-правен статус на Македонија. Во неа било прокламирано: „1. Македонскиот народ има право на слободен национален живот во рамките на една југословенска федерација; 2. Ова барање станува остварливо само со борбата за ликвидација на монархофашистичката диктатура и хегемонија и со воспоставувањето на најширока демократија; 3. За остварување на овие цели, македонскиот народ ќе се бори заедно со другите народи и напредни сили во Југославија за ослободување на политичките затвореници, за слободата на зборот и договорот и на печатот, за укинување на сите антидемократски закони; 4. Македонскиот народ бара да се воспостават дипломатски односи и да се склучи договор за пријателство со СССР, и 5. Се бара неодољно распишување на слободни парламентарни избори со тајно гласање.²⁵ Во оваа смисла, на 1 ноември 1938 година бил составен еден проглас за целите и борбата на македонскиот народ под кој се потпишале: Туше Делииванов, д-р Павел Шатев и пратеникот во бугарското народно собрание, Божин Проданов. За целите и стремежите на организираната македонска емиграција во Бугарија, тие во прогласот меѓу другото истакнале: „Слободна и независна Македонија со еднакви права на сите Македонци, без разлика на вера и народност... 1. Ставање крај на неподносливата асимилаторска политика во Македонија; 2. Остварување на правото на Македонците да се третираат како самостојна народносна единица; 3. Право и слобода за Македонците да можат легално да се пројавуваат и воспитуваат во духот на традициите на својата полувековна борба; 4. Обласно самоопределување на одделните делови на Македонија и 5. Полна амнестија на сите Македонци – политички затвореници“.²⁶

Со самото приближување на Втората светска војна, среде македонската емиграција во Бугарија се интензивирале идеите и проекциите за идниот статус на македонската држава. Покрај испратената

²⁵ Миљовски, Кирил, *Македонското прашање во националната програма на КПЈ (1919 - 1937)*, Култура, Скопје, 1962. стр. 148;

²⁶ Никола Жежов, *Македонското прашање...* (цит. дело). стр. 283;

Декларација до претседателот на бугарската влада Богдан Филов, од август 1940 година, од страна на повеќе македонски емигрантски организации во Бугарија, во која било побарано „присоединувањето на сите делови на Македонија кон бугарската држава“, преку апелирањето на михајловистичката ВМРО „против било каквото распарчување на Македонија“, па сè до „создавањето на Македонија како државна единка во составот на една Балканска федерација на рамноправни држави и народи“, од страната на припадниците на протогеровистичката струја, македонските комунисти и македонската емиграција во Америка, можеме да констатираме дека помеѓу македонските организации не се успеало да се кристализира еден заеднички став околу решавањето на македонското прашање. Во текот на 30-тите години македонското прашање во програмите на различните македонски организации имало не само државен карактер, туку и силно изразена национална компонента која се манифестирала како стратегија на отворено дејствување на организациите и на групите во македонското ослободително и револуционерно движење.

По 1934 година, македонската емиграција во Бугарија, но и во останатите делови на Македонија под југословенска и под грчка власт, претрпела нов бран удари. Главниот дел од ваквата состојба дошол од самата бугарска држава која го променила расположението кон „своето македонско стадо“ и погледот го свртела кон зајакнувањето на својата геостратешка положба. Другиот дел дошол од историскиот пораз на десните струи на ВМРО предводени од Ванчо Михајлов, кој, како што е веќе познато, ја напуштил својата пиринска престолнина и пребегнал во Турција. Но, сепак, овие околности не значеле и автоматско прекинување на натамошните дејности на одредени сегменти од овие сили, како што ни распуштањето на ВМРО (Обединета), две години подоцна, не значело дека се случил целосен прекин на дејноста на нејзините протагонисти. Во прашање бил процес кој барал време за неговото довршување.²⁷

Во самото предвечерие на Втората светска војна, започнала да се комплетира концепцијата во рамките на Комунистичката партија на Југославија (КПЈ) околу сфаќањето дека југословенската заедница може да му обезбеди на македонскиот народ државно-правен развиток. Оваа еволутивност во ставот на КПЈ за македонското прашање земала поголем замав по 1937 година, кога се случило и поголемо активирање

²⁷ Катарциев, Иван, Ст. *Обиди за обновување на името и делото на ВМРО по Втората светска војна*, МАНУ, Скопје, стр. 66;

на комунистичкото движење во Вардарскиот дел на Македонија. За КПЈ станало особено значајно да се зачува територијалниот интегритет на југословенскиот државен субјект, поради опасноста од неговото дезинтегрирање за сметка на целовитоста на државата, па од таа причина идејата за создавање на југословенската федерација била пропагирана како компромис со реализирањето на стремежите за признавање на македонскиот народ и за решавање на македонското прашање. Во рамките на ваквата констелација, се создало националното движење на поробените и на национално угнетените маси во борбата против српската хегемонистичка политика на асимилација и на економска експлоатација. Од таа причина, промената која била извршена во рамките на комунистичкото движење, а се однесувала на македонското прашање, во периодот пред започнувањето на војната, била усвоена како програмско барање за создавање на слободна Македонија во рамките на новата југословенска федерација.

5. Заклучок

Од прегледот на целовитата достапна литература можеме да констатираме дека и покрај крупните разлики во поглед на решавањето на македонското прашање помеѓу македонските респективни субјекти, на самиот крај на 30-тите години и во предзорјето на Втората светска војна, обединувањето на сите сродни сили на македонскиот народ било повеќе од прифатливо и возможно. И покрај расцепот помеѓу македонските револуционерни дејци и организации и сè она што ги отргнувало едни од други и ги оддалечувало, заеднички именител на сите им претставувал „сонот за обединета Македонија“. Евидентно е исто така дека решавањето на македонското прашање во респективниот период на ова истражување не било условено само од внатрешните политички аспекти на балканските држави – делителки на етничка Македонија, туку тоа во својата генеза ги носело никулците на потрагата по реалниот статус а ргоро концептот за создавањето на националната држава, т.е. било директно детерминирано во национална, во географска и секако и во државна смисла. Според тоа, улогата на бројните македонски емигрантски, легални, полулегални или нелегални организации, особено во Бугарија, но и во другите европски земји, на сопствен начин, успешно или неуспешно, биле упатени кон неговото конечно решавање. Посебно и поради силното етничко чистење во Егејска Македонија во истоимениот

период, изворите недвосмислено потврдуваат дека огромниот интерес на државните власти во Југославија и Бугарија, наспроти односот на грчката асимилаторска политика и покрај тоа што стриктно се воделе во корист на нивните државни политики во однос на македонското прашање, истовремено јасно ја изведоа посебноста на македонскиот етнички елемент во Грција, Југославија и во Бугарија.

Главната потпора на македонското ослободително движење во текот на 30-тите години својот видлив израз го добила со вклучувањето на македонската борба во антифашистичкиот фронт во сите делови на поробена Македонија во текот на Втората светска војна. На овој начин биле олицетворени легитимните интереси на македонското движење и воопшто на македонскиот народ во бранот на решавачката народноослободителна борба.

Користена литература:

- Сто години од основањето на ВМРО и 90 години од Илинденското востание, МАНУ, Скопје, 1994;
- Гоце Делчев, Преписка, том 2, Ред. на Христо Андонов Полјански, Култура, Скопје, 1972;
- Христо Татарчев, Спомени, документи, материјали. Ц. Билярски, Софија, 1989;
- Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, том први, Скопје, 1981;
- Тодоровски, Глигор, Ст. Неколку нови документи за активноста на Внатрешната организација по Илинденското востание, Гласник, ИНИ, Скопје, 1971;
- Поповска, Билјана, Државно-правна историја на Македонија, од VII - XX век, Скопје, 2010;
- 100 години од основањето на ВМРО и 90 години од Илинденското востание, МАНУ, Скопје, 1994;
- Историја на македонскиот народ, том III, ИНИ, Скопје, 2003;
- Историја на македонскиот народ, книга втора, Скопје, 1969;
- Тодоровски, Зоран, ВМРО 1924 до 1934, ИП „РОБЗ“, Скопје, 1997;
- Жежов, Никола, Македонското прашање во Југословенско-бугарските дипломатски односи (1918 - 1941), Скопје, 2008;
- Катарциев, Иван, Предавниците на македонското дело, Скопје, 1983;

- Тодоровски, Зоран, Сè за Македонија, Документи 1919 - 1924, Аналитико - АИ, Скопје, 2005;
- Мичев, Добрин, Българският национален въпрос между двете световни войни, Сборник в чест на акад. Димитър Косев, София, 1985;
- Ковачев, Владислав, *Политичко верују на Македонците*, редакција д-р Зоран Тодоровски, Матица македонска и Државен архив на Македонија, Скопје, 2001;
- ВМРО (Обединета), документи и материјали, том втори, Скопје, 1992;
- Миљовски, Кирил, *Македонското прашање во националната програма на КПЈ (1919 - 1937)*, Култура, Скопје, 1962;
- Катарциев, Иван, Ст. *Обиди за обновување на името и делото на ВМРО по Втората светска војна*, МАНУ, Скопје.

Prof. Dr. Biljana Popovska, Faculty of Law "Justinianus Primus", Skopje
Prof. Dr. Ivanka Vasilevska, Faculty of Law "Justinianus Primus", Skopje

**MACEDONIAN REVOLUTIONARY MOVEMENT FROM
THE CREATION OF THE MACEDONIAN REVOLUTIONARY
ORGANIZATION TO THE BEGINNING OF
THE SECOND WORLD WAR**

An Abstract

The resolving of the Macedonian question in the period between the two world wars was conditioned by the complexity of the established system of international relations, which resulted from the solutions in Versailles in 1919. We consider that this period represents one of the most difficult times in the more recent history of the Macedonian people. The strong assimilation intentions of the Balkan countries, the de-nationalization and the melting of the Macedonian people in the new state-formations of the countries that divided the Macedonian ethnic tissue, to this day steers the issue of the international relations' complex dynamics in the period between the two world wars. Therefore, we consider it of great importance to analyse the influence of the Macedonian emigrant organizations in the respective period, in order to obtain a clearer picture of the character and of the conditions in which the struggle for defining Macedonian national identity and the creation of the Macedonian state took place.

Key words: *The Macedonian question, Macedonian emigrant federal organization (MEFO), IMRO (United), IMRO (Autonomist), Macedonian national movement in Vardar Macedonia (MANAPO).*